

Eduskunnan hallintovaliokunnalle
hav@eduskunta.fi

Suomen Asianajajaliiton kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä HE 253/2020 vp eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Suomen Asianajajaliittoa (jäljempänä "Asianajajaliitto") kirjallisen asiantuntijalausunnon hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta (HE 253/2020 vp).

Ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö on ilmiö, jonka laajuudesta on vaikeaa saada tietoa. Toteutuessaan ehdotettu lakiuudistus toisi ilmiötä aiempaa paremmin esille ja viranomaisten tietoon. Suomen Asianajajaliitto pitää lakiehdotusta kannatettavana, mutta ehdottaa samalla, että eduskunnan hallintovaliokunta edellyttäisi hallituksen seuraavan ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä lakiuudistuksen voimaantulon jälkeen ja ryhtyvän jatkotoimiin, jos paremmin näkyviin tuleva ilmiö sitä edellyttää.

Työlupaan sisältyvä kytkös yksittäiseen työnantajaan ja ammattialaan katkaistava

Työelämässä tapahtuva työntekijöiden hyväksikäyttö ja erityisesti sen karkeammat ilmenismuodot kohdistuvat Suomen Asianajajaliiton käsityksen mukaan usein työntekijöihin, joiden edellytykset pitää kiinni oikeuksistaan ovat puutteellisia. Tästä ryhmästä ulkomaalaiset työntekijät muodostavat suhteellisen suuren osuuden. Heidän suomalaisen kulttuurin tuntemuksensa ja kielitaitonsa ovat usein puutteellisia, he eivät tunne suomalaista oikeusjärjestelmää ja he ovat muita useammin riippuvaisia työnantajastaan.

Edellä mainittua riippuvuutta pahentaa se, että työlupan tarvitsevan ulkomaisen työntekijän työlupa on sidottu yksittäiseen työnantajaan tai ammattialaan, jolloin työsuhteen päättyessä myös ulkomaisen työntekijän oikeus työskennellä ja oleskella Suomessa saattaa päättyä. Työlupan menettäminen saattaa johtaa myös työntekijän perheenjäsenen oleskelulupien päättymiseen. Tämä riski Suomessa työskentelyn ja asumisen päättymisestä nostaa merkittävästi työlupan tarvitsevan työntekijän kynnystä pitää kiinni oikeuksistaan ja saattaa hänen työskentelynsä liittyvät epäkohdat viranomaisten tai tuomioistuimen käsiteltäviksi. Suomen Asianajajaliitto pitää tätä epäkohtana.

Lakiehdotuksen keskeinen tarkoitus on puuttua edellä kuvattuun epäkohtaan niin, että työperäisen hyväksikäytön uhrin työlupaan sisältyvä kytkös yksittäiseen työnantajaan ja ammattialaan katkaistaan. Tällöin hyväksikäytön uhri voisi vaihtaa työpaikkaa tai ryhtyä yrittäjäksi. Näin hänen kynnystään pitää kiinni työsuhteeseensa liittyvistä oikeuksistaan ja saattaa niitä viranomaisten käsiteltäväksi madalletaan selvästi. Samalla tämä lisää hyväksikäyttäjän riskiä ja tekee työperäisestä hyväksikäytöstä vähemmän houkuttelevaa.

Korostunut oikeussuojan tarve oleskelulupa-asiassa ja oikeus yksityisen oikeusavustajan käyttöön

Esityksen mukaan ulkomaalaislain 54 b §:n mukainen oleskelulupahakemus edellyttäisi työntekijän kirjallista selvitystä tai suullista kuulemistä, josta tulee ilmi hyväksikäytön piirteitä riittävällä tarkkuudella. Lisäksi esityksen mukaan Maahanmuuttoviraston tulisi ilmoittaa lupaharkinnan yhteydessä tekemänsä havainnot poliisille joko vinkkitietona tai tutkintapyyntönä. Koska hyväksikäytetyt työntekijät ovat usein kielitaidottomia ja heillä ei ole välttämättä itsellään kykyä arvioida kaikkia hyväksikäytön piirteitä, on heillä korostunut tarve oikeusavustajan avulla oleskelulupaa haettaessa. Lisäksi työntekijän oikeusturvan voidaan katsoa edellyttävän avustajan käyttämistä oleskelulupaa haettaessa, kun esityksen mukaan Maahanmuuttoviraston tulee ilmoittaa havaintonsa työntekijän tilanteesta poliisille. Toisin sanoen ulkomaalaislain 54 b §:n mukaisen oleskeluluvan hakeminen johtaisi mahdollisesti rikostutkintaan, ellei sellainen ole jo ollut käynnissä. Työntekijällä tulee siis olla oleskelulupaa hakiessaan ymmärrys asemastaan sekä tiedot asianomistajan oikeuksista ja velvollisuuksista rikosprosessissa.

Oikeusapulain mukaan ulkoprosessuaalisissa asioissa, joiksi oleskeluluvan hakeminen katsotaan, avustaa lähtökohtaisesti julkinen oikeusavustaja. Tämä voi käytännössä aiheuttaa tilanteen, jossa työntekijää mahdollisesti samaan aikaan vireillä olevassa rikosprosessissa avustaa yksityinen avustaja, mutta työntekijä joutuu kääntymään oleskelulupaa hakiesaan julkisen oikeusavustajan puoleen. Lisäksi julkisten oikeusavustajien resurssit eivät välttämättä riitä usein kiireellisiin oleskelulupahakemusprosesseihin. Tämä ei ole hyväksikäyttötilanteesta toipuvan työntekijän kannalta eikä myöskään prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaista. Asianajajaliitto ehdottaa, että ulkomaalaislain 54 b §:n mukaista oleskelulupaa haettaessa työntekijälle voitaisiin määrätä oikeusapulain nojalla myös yksityisen oikeusavustaja.

Helsingissä maaliskuun 18. päivä 2021

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Hanna Räihä-Mäntyharju
Suomen Asianajajaliiton puheenjohtaja, asianajaja

Laatijat:

Asianajaja Emilia Kaikkonen, Helsinki
Asianajaja Maria Penttilä, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden ja työoikeuden asiantuntijaryhmissä.